

KENTLİ HAKLARI VE KENTE KARŞI SUÇ BAĞLAMINDA KENTLİ ETİĞİ

Kıvılcım AKKOYUNLU ERTAN*

ÖZET

Bireyler, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşayabildikleri ölçüde kişisel varlıklarını ve gelişimlerini sürdürebilirler. Kentte yaşayan insanlar, sağlıklı ve dengeli bir kentsel çevrede yaşama hakkına sahip oldukları gibi, kentsel hizmetlerden de eşit ve erişilebilir biçimde yararlanmalıdırlar. Bu düşünceyi açık biçimde ifade eden Avrupa Kentsel Şartı, geleceğe yönelik bir Kentli Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkelerini belirlemeye çalışmıştır. Bu temel ilkeler, kentli hakları düşüncesinin ve kentli etiğinin gelişmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir.

Kentte yaşayan bireylerin, kentte yaşamaktan kaynaklanan haklara sahip olabilmesi düşüncesi, kentli etiğinin yaşama geçirilmesiyle mümkündür. Kentte yaşayanları birbirleriyle ve kentsel çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen normlar bütünü olarak kentli etiği, kentli haklarının yaşama geçirilmesinin temelini oluşturur.

Anahtar sözcükler: Kentsel bütünleşme, kent suçu, kentli hakları, kentli etiği

Urban Rights and Urban Ethics in the Context of Crimes Against the City

ABSTRACT

Individuals can sustain their individual existence and development at the extent to they could live at a healthy and decent environment. As they have the right to live at a healthy and decent urban environment, people who live in city have to benefit urban facilities at equal and accessible way. European Urban Charter which expresses that thought clearly, tries to determine future-oriented Urban Rights Convention. Those main principles will be evaluated as an important stage for the development of the idea of urban rights and urban ethics.

The idea of that the individuals who live in the city have urban rights is possible by the way of the practice of urban ethics. Urban ethics as a list of norms that study on the relationship between urban people with each other and with urban environment is the main practise of urban rights.

Key words: Urban integration, urban crime, right to urban, urban ethics

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, kentli etiği kavramına açıklık getirebilmek amacıyla kent, kentsel yaşam, kentli, kentli hakları ve kente karşı suç kavramları üzerinde yoğunlaşacak ve bu çerçevede kentli etiği kavramının içeriğini ve gelişimini belirlemeye çalışacağız, bu nedenle kentli etiği isimli çalışmamızın üst

---

* Doç. Dr., Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE)

Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği

başlığını, kentli hakları ve kente karşı suç olarak belirledik. Sonuçta da makalenin başlığı içeriği ile uyşur biçimde, “Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında KENTLİ ETİĞİ” biçiminde ortaya çıkmış oldu.

“Kent, Latince “kent” anlamına gelen “civitas” kelimesinden türetilmiş olup uygarlık anlamına gelen civilization ile özdeş sayılmaktadır. Arap kültüründe yine uygarlık anlamına gelen “medeniyet” kavramının kökeni de Medine kentine dayanmaktadır” (Demirkan, 1996: 18).

Kentlilik ise kırdan kente göçen insanın kente özgü ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel değerleri benimsemesiyle gerçekleşir. Kentleşen bireylerde ekonomik ve toplumsal olmak üzere iki yönlü bir değişim oluşur:

“**Ekonomik bakımdan kentleşme**, kişinin geçimini tamamen kentte ya da kente özgü işlerden sağlıyor olmasıdır. **Sosyal bakımdan kentleşme** ise, kır kökenli bireyin türlü konularda kente özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve tinsel değer yargılarını benimsemesi” (Kartal, 1983:21) ile gerçekleşmektedir.

Kentte yaşayanların yaşam çevrelerine sahip çıkarak, mekanlarının fiziksel, toplumsal, siyasal, kültürel olarak biçimlenişinde karar sahibi olma isteminde bulunmaları, ancak yurttaşların yeterli ekonomik, toplumsal, kültürel, fiziksel koşullara sahip olmaları ve böylelikle kentleriyle bütünleşmeleri ve kentli olabilme niteliğini hak etmeleriyle sonuçlanır.

Plansız-düzensiz kentleşme ve sanayileşme, teknolojinin olumsuz etkileri, nüfus artışı ve doymak bilmez tüketim alışkanlıklarının baskısı; çeşitli toplumsal ve ekonomik sorunların yanı sıra çevresel değerlerin niteliğini bozucu sonuçlar da yaratmaktadır. Yerleşim alanlarının sağlıklı yaşam koşullarını yitirmesi, hukuksal alanda ve insan hakları felsefesinde yeni gelişmeleri zorlamış, kent hakkı ve çevre hakkı gibi yeni hakların etik düzeyde bile olsa ortaya konmasını ve insan hakları sistematiği içinde tartışılıp incelenmesini zorunlu duruma getirmiş ve ilgi çekici yeni bir alanın oluşarak ilgi alanının genişlemesi sonucunu doğurmuştur. Kentsel-toplumsal sorunların artması, yurttaşların kente aidiyet ve çevre bilincini arttırarak buna ilişkin hak istemlerinin de seslendirilmesine neden olmuştur.

2. KENTLİ HAKLARI

Genel bir tanımla, tarım dışı etkinliklerde bulunan insanların toplu, uygar ve yerel gereksinimlerinin karşılandığı, işbölümü, örgütlenme, uzmanlaşma ve heterojenliğin arttığı mekana kent adı verilebilir. Ancak, kentin tanımı nasıl olursa olsun, kentin sorunları kırsal kesimlerin sorunlarında ayrılamaz. Çünkü tüm yerleşim alanlarının sorunları özünde aynı ekonomik-toplumsal-siyasal yapının ürünüdür.

Kent ve kırsal coğrafi uzantısını oluşturan ve bu kapsamda doğal, yapay ya da kültürel olarak sınıflandırılan çevre, daha geniş bir çerçevede canlı varlıkların bütün yaşam alanları ile diğer canlı ve cansız varlıklarla olan ilişkilerini yürüttükleri tüm alanı içermesinden dolayı yaşam olanaklarının sürdürülebildiği bütün ortamları kapsamaktadır. Bu anlamda kentsel çevre, kentsel yaşam çevresi olarak değerlendirilmektedir.

“Genel, evrensel ve soyut nitelikteki insan haklarının yaşama geçmesi, uygulamaya yansımaları, kentliler için kent içindeki bireyi temel alan kentli haklarıyla somutlaşmış olmaktadır” (Tekeli, 1994: 465).

“Kentli hakları, bireyin hem tek başına, hem de toplu olarak istemde bulunabilecekleri haklardandır. Aynı zamanda, bireylerin ve toplumların öteki birey ve topluluklara karşı bu hakları gerçekleştirmek ve korumak yükümlülükleri de bulunmaktadır” (Geray, 2000: 502).

Bireylerin bu haklarını, diğer bireylerin ve grupların haklarını çiğnemenin kullanmaları gerekir. Bunun yanı sıra, bu hakların gerçekleşmesi için toplu olarak çaba gösterilmesi de gerekli bir unsurdur.

“Kentli haklarının yaşama geçirilmesi için üç yoldan söz edilebilir: 1) Kentte yaşayan bir kimsenin haklarını kullanırken ötekilerin kentli haklarını ihlal etmesinin önlenmesidir; 2) Kentli haklarının, her kentlinin davranışlarıyla oluşup geliştiğine göre, kentlinin kişiliğinin geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilmesi; 3) Hak sahibinin, bu hakların sağlanmasını, toplumsal düzeni kurmaktan sorumlu olan yönetim biriminden istemesi yoluyla gerçekleştirilmesidir” (Tekeli, 1994: 470).

Kentli haklarının gerçekleşmesi için bireylere ve yöneticilere düşen görev ve sorumlulukları, kentli etiği açısından da geçerli yollar olarak okuyabiliriz. Kent hakkını *uygulamaya koyma*, önleyici önlemlerden hareketle kentsel çevrenin korunması ya da iyileştirilmesi amacıyla şu üç hakkın tanınmasını gerekli kılar (Kaboğlu, 1994:288-289):

1. *Bilgilenme hakkı*, kentlilerin kentsel çevreyi bozma riski bulunan plan, proje ve uygulamalardan haberdar edilmesidir. Devlet, bilgilenme hakkının gerçekleştirilmesi için haber ve bilgi zinciri ağını kurmak yükümlülüğündedir. Çünkü halk için bilgi ve haber alma özgürlüğü, birçok hakkın uygulanmasının önkoşuludur.¹

2. *Katılma hakkı* ise, kişi ve toplumların kent konusunda alınacak kararlara katılabilmeleridir. Başlıca biçimleri, "tepki gösterme", "birlikte hazırlık çalışması", "danışma", "kararlara katılma" ve "kentlinin yönetimine

---

¹ Bilgi Edinme Hakkı, Avrupa Konseyi Direktifi, /313/EEC.

Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği

katılma"dır. Sivil toplum örgütleri katılımının önemli birer aracı ve uygulayıcısı durumundadırlar.

3. *Başvuru hakkına* gelince, kentsel çevrenin bozulması durumunda birey ve gruplara, idare ve yargı makamlarına başvuru olanağı tanınması anlamına gelir. Kuşkusuz bu hak, ilgili makamların etkili kararlar alma ve uygulama yetkilerine sahip olması ölçüsünde işleve sahip olur.

"Aktarılan usule ilişkin üç hak, hak öznelerinin harekete geçebilmeleri ve kent hakkının gerçekleşmesine katılabilmeleri bakımından birer önkoşuldur". (Kaboğlu,1994).

Şen'e göre

"Fiziksel ve kültürel bütünlüğü olan sağlıklı ve temiz bir çevre istemi, insanın temel hak ve özgürlükleri kapsamında yer alan sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının temelini oluşturur. Hem bireylere, hem de toplumun tümüne ait olduğu kabul edilen sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının kullanılabilir bir hak haline gelebilmesi için kamu ve tüzel kişiler ile gerçek kişilerin çevrenin korunması konusunda yeterli hak ve yetkilere sahip kılınmaları gerekir" (Şen,1994:37-38).

Bu anlamda kentli etiği, doğal ve yapılı çevrenin korunması ve geliştirilmesi ödevinin, bilinçli bireylerin duyarlılığıyla gerçekleştirilmesidir.

Endüstrileşme ve nüfus artışının, kentsel çevrenin niteliğini bozması, insanların toplumsal, kültürel ve fiziksel gelişimlerini olumsuz etkilemesi böylelikle, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlıklı yaşamalarını tehdit etmesi, çevre ve kentli haklarının ortaya çıkışına kaynaklık etmiştir. İnsan sağlığını olumsuz etkileyen koşulların giderilmesi ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi gereği, gerek ulusal, gerekse uluslararası alanda bazı düzenlemeleri gerekli kılmıştır.

3. ULUSLARARASI ALANDA KENT VE KENTLİ HAKLARI

Kent ve kentli haklarının tarihsel temelleri, 1871 tarihinde yaşanan Paris Komünü'ne kadar uzanmaktadır. Paris Komünü, kenti özgür toplulukların birliğine esin olacak biçimde özerk bir özeğe dönüştürecek olan belediye devrimi aracılığıyla Cumhuriyetin bağımsızlığının güvence altına alınması hedefine yönelik bir yurttaş hareketidir (Castells,1983:15, 24). Kentsel bir devrim olarak da nitelenen Paris Komünü'nün amaçlarından birisi, kırdan kente göçün de etkisiyle aşırı yükselen kira bedellerinin neden olduğu konut krizine çözüm sağlanmasıdır.

19 Nisan 1871 tarihli Bildiri, Belediye Özgürlüğünün yanı sıra, bireysel özgürlük, vicdan özgürlüğü ile çalışma özgürlüğünün güvence altına alınması; toplumsal olaylara ve karar alma süreçlerine yurttaşların katılımı, düşünceyi ifade etme özgürlüğü; kentte düzeni sağlamak için savunma güçlerinin

örgütlenmesi istemlerini kapsamaktadır (Castells,1983:19-22). 1930 tarihli ve 1580 Sayılı Türk Belediye Yasası'nın örnek alındığı 1871 Fransız Belediye Yasası'nın en önemli görevi, kentsel çevre sağlığının korunması amacıyla kentsel altyapının kurulması ve bunun için gerekli denetim mekanizmalarının oluşturulmasıdır.

1933'de Atina'da toplanan Milletlerarası Modern Mimari Kongresi (CIAM)'nde temel şehircilik ilkelerinin belirlendiği Atina Anlaşması, 1941'de Alman işgali altında bulunan Paris'de yayınlanmıştır. Atina Anlaşması, kent planlamasını insan merkezli olarak ele almakla birlikte, sağlıklı kentsel çevreler yaratılması için önemli ipuçları sunmaktadır. İdealize edilen kentsel çözüm budur. Toplum ahlakının ön plana çıkarıldığı Anlaşma ile kentsel çevreye evrensel bir düzen getirilmesi hedeflenmiştir. Anlaşma'da insan ve kentsel çevre, hümanist bir yaklaşımla ele alınmıştır. İnsanca yaşanabilir koşullarda barınma gereksinimi olarak ifade edilen konut hakkı, Atina Anlaşması ile ilk kez ortaya atılmıştır.

“İnsan, sağlıklı ve dengeli bir çevreden yararlanabildiği ölçüde varlığını ve gelişmesini sürdürebilir. Bu nedenle önceleri çevre, sağlık hakkının bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 1946 yılındaki temel düzenlemesinde, sağlıklı olmanın herkes için temel bir hak olduğu ortaya konulmuştur” (Hamamcı, 1983-1984:171-180).

Dünya ölçeğinde hak ve özgürlükler çerçevesini oluşturan ilk belge olan 10 Aralık 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, kentli haklarına kaynaklık eden önemli bir belgedir. Bildirge'nin 25. maddesinde, "Herkes, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve gönenci için yeterli beslenme, giyinme, konut, sağlık bakımı ve zorunlu toplumsal hizmetleri de içeren bir yaşam düzeyine kavuşma hakkına sahiptir" ifadesi yer almaktadır. Görüldüğü gibi, Bildirge, Atina Anlaşması'ndan sonra konut hakkına yer veren ikinci belge olma özelliğine de sahiptir. 1950 tarihinde benimsenen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, kentliliğe ilişkin birinci kuşak hakları içermektedir. 1961 tarihinde Avrupa Konseyince benimsenen Avrupa Sosyal Şartı, ekonomik ve toplumsal haklar açısından önemli ipuçları sunmaktadır. 1961 tarihli BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, yine ekonomik, toplumsal ve kültürel haklara ilişkin önemli vurgular içermektedir. Sözleşme'nin² 11. maddesinde konut da dahil yaşam koşullarının iyileştirilmesi bir hak olarak yer almış, 12. maddesinde çevre sağlığının her bakımdan iyileştirilmesi öngörülmüştür (Karaer, 1991). 1966'da Birleşmiş Milletlerce benimsenen

---

² Bkz.; Sencer, Muzaffer (1986), İnsan Hakları, TODAİE, Ankara, s. 67-78.

Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, siyasal haklara ilişkin önemli düzenlemelere kaynaklık etmiştir.

1970'lerde bir Fransız bilgini olan Henri Lefebvre, "Kent Hakkı" adlı kitabında, bireylerin kent ve çevre değerleri üzerinde kimi haklara sahip olduklarını ifade etmiş, kent hakkının kuramsal temellerini ortaya atmıştır. Lefebvre'ye göre, kent hakkı, özgürlük, toplumsallaşmada bireyselleşme, yaşam alanı (habitat) ve yaşam biçimi gibi hakların en üst düzeyi olarak ortaya çıkar ve katılma hakkıyla birlikte vurgulanır (Lefebvre, 1996: 19). Lefebvre'in Kent Hakkı isimli yapıtı, kentin bir bütün olarak ele alınmasında ayrıcalıklı bir rolle, gündelik yaşamın eleştirisi, nesnelere ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesi, praksisten üstün biçimde ayrı duran soyut bilgide filozofun rolünü kapsar. Lefebvre, Sol kaynaklı radikal bir eleştiriden türetilen kentsel bir toplum olasılığını açığa çıkarmaya odaklanır ki kent hakkının gerçekleşmesi onun için olanaksızın mümkün olacağı bir ütopyadır (Lefebvre, 1996:22-23).

Kaboğlu'na göre (Kaboğlu, 1994:286-287);

“Uluslararası ölçekte ilk kez çevre hakkını tanıyan özgürlükler hukukuna yeni bir toplumsal değer, özgün bir hak katan Haziran 1972 BM Çevre Konferansı sonucu yayınlanan *Stockholm Bildirgesi*'dir”.

Bildirinin birinci ilkesinde, çevreye yönelik temel bir insan hakkının varlığını açıkça öngörmeyen, geniş yoruma elverişli olabilecek bir üslup içermektedir. "İnsanlar onurlu ve iyi bir yaşama olanak verecek kalitede bir çevrede, elverişli yaşam koşulları, eşitlik ve özgürlük temel hakkına sahiptirler..." ifadesinde asıl vurgulanmak istenen noktalar eşitlik, özgürlük gibi klasik ilkeler olmuştur. Elverişli bir çevre gerekliliği ikinci planda, bunlarla bağlantılı olarak ele alınmıştır. Çevre, insan ögesi odak alınarak belirlenmiştir. Öte yandan bildiri, şimdiki kuşakların yanı sıra gelecek kuşaklara da vurgu yapmıştır.

“1975 yılında Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanması ile başlayan Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı (AGİK) süreci, 21 Kasım 1990 tarihinde 34 ülke tarafından "sağlıklı çevre hakkı"na ilişkin kurallara dikkat çeken Paris Şartı'nın imzalanması açısından ayrı bir öneme sahiptir” (Özkan, 1995:389).

1976'da Vancouver'da gerçekleştirilen BM İnsan Yerleşimler (Habitat I) Konferansı, kentli haklarının gerçekleştirilmesinde devletin yükümlülüklerini vurgulamaktadır. Konut, yerleşme ve kentleşme sorunlarını dünya ölçeğinde ele alan Habitat I Konferansı'nın hedefleri şu iki maddeyle özetlenebilir: 1. Barınma sektörünün gelişimi ve 2. insan yerleşimi koşullarının iyileştirilmesi için uluslararası işbirliği. Kentsel gelişimin fiziksel, toplumsal ve ekonomik koşulları açısından önemli bir çerçeve oluşturan Vancouver Eylem Planı'nın uygulanması ise şu aşamaları içermektedir:

- 2000 Yılı için Küresel Konut Stratejileri
- Gündem 21 ve İnsan Yerleşimleri,
- Küresel Ekonomik ve Toplumsal Şartlar

Keleş'e göre;

“İnsan yerleşimleri, konut ve kentleşme konularında yaşanan olumsuzlukları gidermek üzere hükümetlerin izlemeleri gereken politika ve programların üzerinde durulduğu Vancouver Konferansı sonrasında 1978'de BM İnsan Yerleşimleri Komisyonu kurulmuştur. Konferans'ta; konut politikalarının oluşturulması, sağlıklı insan yerleşimlerinin kurulması ve çevre sorunlarının giderilmesi için halkın planlamanın her aşamasına katılımının hak olarak özendirilmesi gerektiği, ayrıca yerleşme politikalarını uygulayacak siyasal, yönetsel ve teknik araçların geliştirilmesi önerileri yer almıştır” (Keleş,1978:100).

1982 tarihli Dünya Doğa Şartı, çevre hakkının yaşama geçirilmesinde devletin yükümlülükleri, bireylerin sorumluluklarını belirleyen ilkeleri benimsemiştir. 1985'de Avrupa Konseyi'nde imzaya açılan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda, kentlilerin kamu işlerinin yürütülmesi ve yönetilmesine katılma hakkının yerel yönetimlerce doğrudan yerine getirilmesine işaret edilmektedir. Yine 1985'de “Birleşmiş Milletler'in uzmanlık kuruluşlarından olan Dünya Sağlık Örgütü, bir "Sağlıklı Kentler" projesi başlatarak 700 kadar kentte sağlıklı yaşam koşullarının ne ölçüde var olduğunu araştırma kararı almıştır” (İzmir Tabip Odası, 1993:14).

1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun "Ortak Geleceğimiz" raporunda sürekli ve dengeli kalkınma kavramı ortaya atılmış, gelecek kuşakların sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını güvence altına almaktan söz edilmiştir.³

11 Mart 1989 tarihinde La Hey'de 24 devletin katılımıyla oluşturulan Uluslararası La Hey Bildirgesi'nde yeni hakların somutlaştırılması yolunda yeni adımlar atılmış, "yaşanabilir bir çevre içinde onurlu olarak yaşama hakkı" ifadesine yer verilmiştir. Bildiriye göre, "diğer bütün hakların kaynağı, yaşama hakkı olup bu hakkın garanti altına alınması ise tüm Dünya devletleri için asli bir görevdir" (Sands,1989:395).

“Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nca 1990'da sözleşmeye bağlanan Paris Şartı, insan hakları ve demokrasi ilişkisinin yanı sıra,

---

³ Bkz.; Ortak Geleceğimiz, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, (Çev. Belkıs Çorakçı), 1987.

Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği

çoğulcu demokrasinin yönetimin seçmenlere hesap vermesi ilkesini vurgulamaktadır” (Geray, 2000: 506).

Bu yöndeki düşünceler, “uluslararası pozitif hukuk alanına, 1990'lı yılların başında yeni bir belgeyle yansımış ve Avrupa Konseyi kararıyla oluşturulan "Kentsel Şartı" ile kentsel haklar önemli bir güvenceye kavuşturulmuştur” (Keleş, 1995:172).

17-19 Mart 1992 tarihlerinde Avrupa Konseyi'nin Strasbourg'daki 27. Oturumunda kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı (Karar No: 234 ve Eki) Avrupa'da 1980-82 döneminde yayılan Kentsel Rönesans'ın geliştirdiği önemli kentsel politikalara işaret eder.⁴ Şart'ta, ideal bir kentin kent haklarını ve bu arada sağlıklı bir kentte yaşama hakkını güvenceye bağlayabilecek bir kent olması gerektiği vurgulanmaktadır. Buna göre, kentsel yaşamın geliştirilmesinde gözetilen dört temel alan aşağıda sıralanmıştır:

- Fiziksel kentsel çevrenin geliştirilmesi;
- Varolan konut stokunun yenilenmesi;
- Kentlerde kültürel ve toplumsal olanakların yaratılması;
- Toplumsal gelişim ve yönetime halk katılımı.

Yerel düzeyde başarılı bir kent yönetiminin ilkelerini ortaya koyan Avrupa Kentsel Şartı'nın amacı: Geleceğe yönelik bir Kentli Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkelerini belirlemek ve yapılı çevrenin yaşama ve gelişme haklarına olanak tanıyacak biçimde geliştirilmesini sağlamaktır. Şart'ın felsefesi ise, yerel otoritenin kentsel gelişime yönelik sorumluluklarını tanımlamak kentsel gelişimin ve yaşam kalitesinin niteliksel öğelerini ortaya koyarak bu alanda evrensel ilkeler oluşturmak ve temel kentli haklarının tüm insanlarca kullanılmasını sağlamaktır.

Kentsel haklar, genel olarak şu gereksinimlerin gerçekleştirilmesini amaçlar:

- insan haklarının yaşama geçirildiği bir kentte yaşama hakkı
- kentsel çevre hakkı,
- ödenebilir fiyatlarda sağlıklı konutlarda yaşama hakkı,
- toplumsal altyapı hakkı,
- temiz ve sağlıklı içme ve kullanma suyu hakkı
- sağlık hakkı
- eşit ve ödenebilir koşullarda toplu taşıma hakkı
- ucuz ve ödenebilir koşullarda ısınma hakkı

---

⁴ Bkz.; <http://www.avrupakonseyi.org.tr/tur/antlasma/aas180o.htm>, (30.11.2006)

- yaya haklarının yaşama geçirildiği kent hakkı
- tüm kentsel hizmetlerden yeterince yararlanma hakkı,
- çalışma ve güvenlik hakkı
- çok kültürlü, bütünleşmiş bir kentte yaşama hakkı,
- tarihsel mirasın ve uyumlu mimari değerlerin var olduğu bir kentsel çevrede yaşama hakkı,
- dengeli bir arazi kullanımının yer aldığı bir kentsel çevrede yaşama hakkı,
- bilgilenme hakkı,
- seçme-seçilme ve yerel otoritelerle işbirliği içerisinde hizmet verebilme hakkı,
- halkın yönetime katılımının özendirildiği bir kentte yaşama hakkı
- tüketici haklarının korunduğu kentte yaşama hakkı
- ucuz ve güvenilir kitle iletişim araçlarına erişme hakkı
- kentsel yöneticileri denetleme ve yargısal başvuru hakları

Şart, geniş bir kentli hakları çerçevesi çizerek hakların ekolojik denge, toplumsal ve fiziksel altyapı, barınma, çalışma, kültürel miras, yönetime katılım, bilgilenme gibi kentsel yaşamın her alanında gözetilmesi amacını taşımaktadır. Kent Şartı'nın temel ögesi, "yurttaşlar toplumun geleceğini etkileyen tüm kararlarda danışılma hakkına sahiptir" ifadesinin yer almasıdır. Buna göre, yurttaşların kent yönetimindeki karar ve uygulama aşamalarına katılmalarına olanak tanıyıcı düzenlemeler getirilmelidir. Yurttaşlara kentin dolayısıyla kendilerinin geleceğini etkileyen kararların alınmasında söz hakkı tanınması, yerel demokrasinin de gerçekleşmesinin temel adımlarından biridir. *Kente sahip çıkma bilinci, çözümde ortaklık anlayışı ve aktif katılım* ancak bu yolla başarılabilir. Kentin geleceği, aynı zamanda kentlilerin geleceğidir.

Yurttaşların ekonomik, toplumsal, kültürel gereksinimlerine göre biçimlenen kentlerin, kentlilerin beklentilerinden ayrı tutulması beklenemez.

Avrupa Kentsel Şartı'nda yer alan hükümler, anayasa ve diğer yasal düzenlemeler ile çeşitli yaptırımlarla güvence altına alınarak uygulanabilecektir. Bunun yanı sıra, kentlilerin, haklarının çiğnenmesi durumunda yargı organlarına başvurma yollarının da açık olması gerekmektedir.

“1992 tarihli *Rio BM Çevre ve Kalkınma Zirvesi*'nde ise, global çevrenin ve insan haklarının korunmasının uluslararası alanda bireysel olarak devletlerin iradelerine bırakılamayacağını kabul edilmesi bağlamında, herkesin ve her zamanın sorumluluğu olduğu genel olarak tanınmıştır” (Kaboğlu, 1994:287).

Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği

Ayrıca Zirve, Gündem 21 ile gelecek kuşaklara vurgu yapan sürdürülebilir kalkınmaya işaret etmiştir.

1993 tarihli Maastricht Antlaşması, “yerellik” (subsidiarity) ilkesini dolayısıyla hizmetlerin yerinden yönetilerek yerel yönetimlerce yerine getirilmesini öneren, yerelleşme eğilimiyle kentli haklarını destekleyen bir belgedir.

1996’da İstanbul’da gerçekleştirilen BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II), yerleşim özgürlüğü, konut hakkı ve kentsel yaşam kalitesine vurgu yapar. Konut ve yerleşim politikalarında devleti eksen olarak alan Habitat I’den farklı olarak devlet yerine sivil toplum kuruluşlarını ön plana çıkarmıştır (Ertan, 1997:42-44). İlk adımlarının 1992’de Rio’da atıldığı İkinci BM İnsan Yerleşimleri Konferansı’nın (HABITAT II) 3-14 Haziran 1996 tarihlerinde İstanbul’da gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Habitat II Konferansı; "toplumsal ilerleme ve ekonomik büyümenin önemli girdisini oluşturan insan yerleşimlerinin taşıdığı potansiyel ve karşılaştığı sorunlar konusunda kamuoyunun bilinç düzeyini yükseltilmesi ve dünya liderlerinin köylerimizi, kasaba ve kentlerimizi sağlıklı, güvenli, adil ve sürdürülebilir kılma amacını benimsemelerinin sağlanması" ile "2000 Yılına Doğru Küresel Barınak Stratejisi'nin değerlendirilerek 1996-2016 yılları arasında insan yerleşimleri alanında uygulanabilir bir Küresel Eylem Planı'nın kabul edilmesi, ulusal eylem planlarının oluşmasına katkıda bulunulması ve kentsel sorunlara çözüm aranması" için hükümet dışı kuruluşların da yer aldığı geniş bir tartışma forumu oluşturulması amaçlarına yönelik olarak düzenlenmiştir. Habitat II Konferansı'na BM üyesi ülkelerin resmi delegasyonlarının yanı sıra, BM sistemini oluşturan UNICEF, UNESCO, UNIDO gibi örgütler, hükümet-dışı kuruluşlar, yerel yönetimler, özel sektör ve sendikaların temsilcileri ile akademisyenler, konut ve yerleşim alanındaki meslek sahipleri katılmıştır. Temel hedeflere ulaşmak üzere katılım, politikaları uygulanabilir kılma ve yeni bir yönetim anlayışı gözetilmektedir.

“Kentsel Şart’ın devamı niteliğinde sayılabilen 2000 tarihli Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, yaşanabilir kentler yaratmak amacıyla oluşturulmuş bir belgedir” (Mutlu, 2002:34).

Sözleşme, kırsal alanların olduğu kadar kentsel çevrenin de yaşam kalitesini arttıran bir unsur olan peyzajın toplumdaki her bireyin hak ve sorumluluğu olduğunu vurgular.

Kentlilerin haklarını korumaya yönelik bir başka çaba da İnsan Hakları Derneği'nin yayınlamış olduğu "Yaya Hakları Bildirgesi"dir. Bu Bildirge ile kent içi ulaşımda en çok göz ardı edilen ve araba sahipleri yanında hep ikinci plana atılan yaya haklarının tanımlanması, sahiplenilmesi, fiilen tanınması ve uygulanması için somut bir çerçeve çizilmektedir.

Yayalığın, diğer insanlara ve çevreye hiçbir zarar vermeyen, insanın kendi sağlığına katkıda bulunan ve insanlar arası etkileşimi arttıran bir ulaşım biçimi olarak tanımlandığı Bildirge, sayıları giderek artan motorlu taşıtların yaya haklarını ihlaline bir tepki olarak doğmuştur. Bütün yerleşim merkezlerinde yaygın bir yaya kaldırımı ağının bulunması, kent merkezlerinin ağırlıklı olarak yaya bölgeleri olarak düzenlenmesi, yaya yollarının motorlu araçların işgalinden korunması, kent yönetiminin yaya yolunu gerekli hizmet ve tesislerle donatması gereği Bildirge’de vurgulanmaktadır. Buna göre, kent yaşamının gerçek sahipleri olan yayalar kaldırımlar, yaya bölgeleri, yaya yolları, yaya geçitleriyle ilgili kararların alınmasına katılmak hakkına sahiptirler.⁵ Görüldüğü gibi kentli etiği, yaşam hakkı temel alındığında çevre hakkı ve çevre hakkının bir uzantısı olan kentli hakkı ekseninde gelişebilecektir.

4. KENTLİ HAKLARININ VE KENTLİ ETİĞİNİN TÜZEL TEMELİ: KENTE KARŞI SUÇ

“Suç, toplumda belli normlara göre yasaklanmış davranış biçimleri, fiiller ve eylemlerdir. Ceza Yasası ve hukuk belgelerimizde "Kent Suçu" ya da "kente karşı suç" kavramı bulunmamakla birlikte, kente ve kentlilere zarar veren bazı davranışlar farklı yasalar tarafından suç sayılmışlardır” (Keleş, 1991:5).

“Ceza hukuku anlamında bir suçun varlığı için dört unsur söz konusudur: Birincisi, suçta kanunilik ilkesinin zorunlu sonucu olarak işlenen fiilin yasadaki tanımına uygun olmasıdır. İkincisi, bir fiilin (maddi unsur) bulunmasıdır. Üçüncüsü, bu fiilin hukuka aykırı olması ve son olarak da faile isnat olacak bir kusurun bulunmasıdır (manevi unsur). Kentsel yaşamı, kentte yaşayanların sağlığını ve kentsel değerleri olumsuz etkileyen etkinliklerin tümü kente karşı suç kapsamına girebilir” (Yeter, 1993:44-45).

Kent ve çevre haklarının yalnızca bugünkü kuşaklar için değil, gelecek kuşaklar için de güvence altına alınması gereği, kent ve çevreye ilişkin düzenlemelerin gözden geçirilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Kentsel ve çevresel değerlerin bozulması sonucunu doğuracak olan kent ve çevre haklarının çiğnenmesi, "*kente karşı suç*" kavramını gündeme getirmiştir.

“Kente karşı suç kavramı, kentsel ve çevresel değerlerin korunması, kentsel hizmetlerin geliştirilmesi, imar ve çevre kirliliğinin önlenmesi

---

⁵ Bkz., Yaya Hakları Bildirgesi, Planlama, 90/1-2, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, sy.57-58.

Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği

ile yakından ilgili hükümleri içermektedir. Toplumsal gelişmeler doğrultusunda gelişen çevre ve kentlilik bilinci, kent ve çevre hukukunu yarattığı gibi kente karşı suç ve kent hakkını da içine alan bir değişme sürecine girmiştir. İmar, çevre, konut, yeşil alan ve toprak haklarından bu çerçevede söz edebiliriz” (Keleş,1991:5).

Kent karşı suçu yalnız kentte yaşayan insanlar tarafından işlenen bir suç olarak algılamamak gerekir. Kente karşı suç; yöneticiler, teknokratlar, kentliler tarafından işlenebilir. Kent planlarının nesnellik, ussallık, açıklık ilkelerine uygun olarak yapılmaması, planların denetlenmemesi, plan dışı gelişmelerin kabul görmesi, kent hizmetlerinin yetersizliği, gecekondulaşmaya göz yumulması, kent mobilyalarının ve ortak kullanım alanlarının tahribi, kent tarihine sahip çıkılmaması, tarihsel dokuyu ve yapıları, çevreyi korumak konusunda gösterilen vurdumduymazlık, kente kaçak olarak sokulan kömür, et, akaryakıt gibi kentlilerin sağlığını ve kent estetiğini etkileyen olumsuz unsurlar, kent ve kentlilere karşı işlenen suçlar arasında sayılabilir. Bu suçlar, toplum yararına karşı işlenmektedir.

“Konuya dar açıdan bakılacak olursa, yasaya dayanmayan suç olmaz ilkesine bağlı kalındıkça, kente karşı işlenen suçlar kovuşturulup cezalandırılmaz. Çünkü bireyler, bu haklarını savunabilseler bile, kente karşı işlenen suçları toplum adına izleyebilecek kurumlara, yetkilere ve bu amaçla yapılacak yasal düzenlemelere gereksinim vardır” (Keleş, 1995:174).

İnsanların sağlıklı ruhsal, zihinsel, kültürel ve bedensel gelişimine olanak tanıyan nitelikli kentler için kentsel ve çevresel değerleri korumakla yükümlü olan belediye başkanından yurtaşlarına kadar herkes hakkında yasal işlem yapılabilmesi için bu yolda düzenlemelerin getirilerek boşluk yaratan durumların sona erdirilmesi gerekir.

Ülkemizde kent ve çevre haklarının dayanmakta olduğu genel bir hukuk ilkesi de Yurtaşlar Yasası'nda yer alan "komşu hakkı"dır. Bu hakkı düzenleyen 2001 tarihli ve 4721 sayılı Yurtaşlar Yasası'nın 737. maddesine göre; "herkes, taşınmaz mülkiyetinden doğan yetkileri kullanırken ve özellikle işletme faaliyetini sürdürürken, komşu topraklara zarar vermektan kaçınmalıdır. Özellikle zarar veren ve taşınmazın yer ve niteliğine ve bölgesel töreye göre komşular arasında hoş görülebilecek ölçüyü aşan gürültüler ve sarsıntılar yapmak, duman, kurum ve rahatsız edici başka toz, buğu ve koku çıkartmak yasaktır." Yurtaşlar Yasası'nın 737-753. maddeleri, komşu hakkına ilişkindir.

Türk hukukunda kente karşı suç kavramı tek ve bütünüleyici kavram olarak yer almamakla birlikte, kente ve kentliliğe karşı işlenen suçların önlenmesi için 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 1593 Sayılı Genel Sağlık Koruma Kanunu; 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu; 6785, 1805 ve 3194 Sayılı İmar

Kanunları dolaylı olarak sağlıklı kentler oluşturulmasına yönelik düzenlemelerdir. Ayrıca, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu, 2006 tarihli ve 5491 sayılı Çevre Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun çevre korumaya yönelik hükümleri kapsamaktadır. Çevrenin korunmasına yönelik olanların yanı sıra kentsel yaşam kalitesinin bozulmasına neden olan bazı yasal düzenlemeler ve uygulamalar da gerçekleştirilmiştir.

1982 Anayasası'nda yer alan "Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti" başlığını taşıyan 23. madde, "Mülkiyet Hakkı"na ilişkin 35. madde, Kamu Yararı adı altında düzenlenen "Kıyılardan Yararlanma" ya ilişkin 43. madde, "Kamulaştırma" başlığını taşıyan 46. madde, "sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkını" içeren 56. maddenin yanı sıra, devletin konut gereksinimini karşılamasını, "şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde" yönlendirici hükme bağlayan Anayasanın "Konut Hakkı"na ilişkin 57. maddesi, "Tarih Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması"na ilişkin 63. madde ile "Mahalli İdareler" başlığını taşıyan 127. madde ve kamu hizmeti görevlileriyle ilgili hükümleri içeren 128. madde doğrudan ya da dolaylı olarak yerel yönetim birimi olarak belediyelerin kentsel çevreye ilişkin yükümlülüklerini içermektedir. Görüldüğü gibi, çevresel değerlerin korunması 56. madde ile anayasal güvenceye alınmış ve diğer ilgili maddelerle birlikte merkezi yönetim, yerel yönetimler ve yurttaşlara çevre koruma konusunda dolaylı da olsa sorumluluklar yüklenmiştir.

“Özellikle çok partili siyasal yaşamın başladığı 1950 sonrasında çıkarılan gecekondu affını içeren imar affı yasaları, kentlerimizin kamburu olarak nitelenebilecek gecekonduya yasal bir nitelik kazandırmış, bugünkü sağlıklı ve plansız kentsel çevrelerin yaratıcısı olmuştur. Gecekondu ve imar bağışlamaları, sağlıklı ve kaçak yapılaşmaları yasallaştırarak sağlıklı kentlerde yaşama hakkının çiğnenmesine yol açmıştır” (Keleş, 1995: 175).

Bunun yanı sıra, 2985 sayılı ve 2 Mart 1984 tarihli Toplu Konut Kanunu ile 3194 sayılı ve 1985 tarihli İmar Kanunu konuya ilişkin ayrıntılı düzenlemeler getirmiştir.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 181. maddesinde çevreye karşı suçlar; 182. maddesinde çevrenin taksirle kirlenmesi; 183. maddesinde gürültüye neden olmak; 184. maddesinde ise imar suçları kente karşı suç kapsamında düzenlenmiştir.

“Türkiye’de Mimarlar Odası’nın yaptığı bir çalışmada, “kent suçları” içinde kabul edilen 13 tür suç arasında “çevre ve doğa suçları” ikinci

Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği

sırayı almaktadır. Çalışmada çevre ve doğa suçları, doğanın (toprak, deniz, göl, akarsu ve hava) kirlenmesi; kentlerdeki endüstriyel ve evsel atık ve çöp sorunu olarak tanımlanmıştır” (Bal, 1999: 184).

Kökenlerini 1933 tarihli Atina Anlaşması ile 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nden alan konut hakkı, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını da içeren temel bir insan hakkı olmasının yanı sıra, temel bir kent hakkıdır da. Buna göre, herkes sağlıklı yaşama koşullarına sahip, ödenebilir bir konutta barınma hakkına sahiptir.

“Bu kapsamda, "kentlilik hakkı" ya da "kentli olma hakkı"nın değişik etmenler sonucu ileri derecede sınırlı kaldığı ve bir hayatta kalma sorununa dönüştüğü öne sürülebilir” (Kaboğlu, 1992:46).

Konut sorununu ekonomik ve toplumsal sorunun bir parçası olarak ele alan 1982 Anayasası'nın "Konut hakkı" başlığını taşıyan 57. maddesine göre, "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama anlayışı çerçevesinde, konut gereksinmesini karşılayacak tedbirleri alır. Ayrıca, toplu konut teşebbüslerini destekler." Ancak, Devlet, 1982 Anayasası'nın 65. maddesinde yer aldığı üzere, Anayasa ile tanınan belirlenen görevlerini, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir. Burada sözü edilen konut hakkının, konutun iyeliğinin değil, insan onuruna yaraşır biçimde yaşamaya olanak tanıyacak biçimde barınma gereksinmesinin karşılanmasını ifade etmekte olduğu göz ardı edilmemelidir.

Kuşkusuz bu düzenlemelerin birçoğu, yaşanabilir kentler yaratılması açısından olumlu çabalar olarak görülmekle birlikte, yaşam çevresinin kalitesinin artırılmasında yetersiz kalabilmektedir. Varolan yasaların tam olarak uygulanamaması, yasal düzenlemelerdeki boşlukların doldurulmaması ile Cumhuriyetin ilk yıllarında yürürlüğe konan bazı yasaların değişen koşul ve gereksinimlere uyarlanamaması bu durumun nedenleri arasında sayılabilir.

Ayrıca, “kenti suçlulardan korumanın en iyi yolunun, yasal düzenlemeler yanında fert düzeyinde hukukun üstünlüğünü benimsetmek, herkesin kent hukukuna uyması fikrini vicdanında ve gönlünde yer ettirmek olduğu da akıllardan çıkarılmamalıdır” (Yeter,1993:46).

Bu noktada, kentli kimliğinin kazanılarak kentsel yaşam çevrelerinin oluşturulması ve bunun yanı sıra gelecek kuşaklar için korunması bilincinin temelini oluşturan kentli etiği kavramını açmak gerekecektir.

5. KENTLİ ETİĞİ

Kentli etiği kavramını, çevre etiği kavramından da yararlanarak açıklamaya geçmeden önce etik ve ahlak kavramlarından söz etmek gerekir.

“Yunanca “gelenek” anlamını taşıyan “ethos” kavramından türeyen etik, genel inançlarla, tavırlarla ya da alışılmış davranışları yönlendiren kurallarla ilgilidir. Bu anlamda her toplumun kendine özgü bir etiği vardır” (Des Jardins, 2006:58).

“Felsefenin bir dalı olarak etik, nasıl yaşamamız gerektiğini gösteren geleneğin akıl süzgecinden geçirilmesini amaçlar” (Des Jardins, 2006:58).

Yaşamın niteliğini ve insanın yeteneklerini geliştirme olanaklarını etkileyen her durum ve koşul, her kurum ve eylem, etiğin alanı içinde bulunur. Bu alan, tarihle ve insanın fiziksel dünyaya egemenliğinin artışıyla gelir. O aynı zamanda, insan-ekonomik ilişkilerinin ve bunlar üzerine kurulan toplumsal kurumlara ait bilginin artışıyla da gelişir. Çünkü bu tür bilgi ile insanın amaçlarını gerçekleştirmek için onları denetleme ve kullanma yeteneği büyür. Yaşamın ve yaşam çevresinin niteliğini geliştirme ve bu doğrultuda tüm varlıkları etkileyen her durum, koşul ve eylem etik alanı içinde yer alır.

Etik kavramını irdelemeden önce etik ile sınırları bulanıklaşan ahlak kavramını ele almak gerekecektir.

“Ahlak, bir kişinin, bir grubun, bir halkın, bir toplumsal sınıfın, bir ulusun, bir kültür çevresinin vd. belli bir tarihsel dönemde yaşamına giren ve eylemlerini yönlendiren inanç, değer, norm, buyruk, yasak ve tasarımlar topluluğu ve ağı olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan ahlak (moral), her yanda yaşamımızın içindedir; o tarihsel olarak kişisel ve grupsal/toplumsal düzeyde yaşanan bir şeydir; ona her tarihsel dönemde, her insan topluluğunda mutlaka rastlarız” (Özlem, 2004: 17-18).

Ahlak bir anlamda, kişisel sorumluluğun bilincinde olunmasıdır. “Etik, doğru ve yanlış davranış teorisidir, ahlak ise bu teorisinin pratiğini içermektedir” (Keleş vd., 2005:93).

“Kişisel sorumluluk ve ahlak dürüstlüğü için güvenilir ölçüt ne olabilir? Doğru bir davranış ilkesi ya da kuralı bulmak için sayısız çabalar gösterilmiştir. Lau-tzu’nun yöntemi, Budha’nın orta yolu, Stoiclerin erdemi, Aristoteles’in “altın orta”sı, Epicurus’un sağduyusu, İsa’nın Cenneti, hepsi de, doğru ahlaksal davranışın evrensel bir kuralını bulmak için gösterilen ilk çabalardır” (Selsam, 1995: 57).

“Aristoteles, etiğin başat problemini ‘en yüksek iyi’ olarak belirlemişken, birçok filozof ya ‘doğru eylem’ ya da ‘istenç özgürlüğü’ sorununu başat problem olarak görecektir. İlk kez Aristoteles’te gördüğümüz bu irdeleyici, sınıflandırıcı, temellendirici ve

Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği

eleştirel tavır, kendisini etiğin kurucusu olarak görmemizin nedenidir ki o günden beridir etik sözcüğü, ‘ahlak felsefesi’ karşılığı olarak kullanılmaktadır” (Özlem, 2004:22)

“Ahlak, fiilen ve tarihsel olarak bireysel, grupsal, toplumsal düzeyde yaşanan bir fenomen iken; etik bu fenomeni ele alan, ahlak görüşlerini, öğretilerini irdeleyip sınıflandıran, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyan, bunları karşılaştırıp eleştiren felsefi disiplinin adıdır” (Özlem,2004:22).

“Bir anlamda etik, “ahlak” denilen fenomeni inceleme alanıdır. Başka bir deyişle etik, pratik bir etkinlik alanı olan ahlaki, teorik bir inceleme konusu kılan felsefe disiplini” (Özlem, 2004:23). “Felsefe tarihi içinden bakıldığında, antikçağdan bu yana geliştirilmiş olan tüm etik kuramlarda başlıca üç ana sorun etrafında dolanıp durulduğu görülür: 1. iyi veya en yüksek iyi sorunu, 2. Doğru eylem sorunu, 3. İrade (istenç) özgürlüğü sorunu” (Özlem, 2004: 30).

Doğru eylemde bulunmak için birey erdeme sahip olmalıdır. “Kant ve izleyenleri, doğru eylemin, insanın kendi akıl ve iradesiyle kendisine koyduğu ilkelerin (otonomi) gerçekleştirilmesine yönelik eylem olduğunu belirtirler (Özlem, 2004:33).” “Etik içinde istenç (irade) özgürlüğü terimi altında ifade edilmek istenen, insanın eylemlerini yöneten ilkeleri, değerleri, normları vd. kendisinin seçeceği ve bunları değiştirebileceğidir” (Özlem, 2004:36).

Bu durumda, doğru davranış biçimlerini seçebilme yetisi, bireyin aklına ve özgür iradesine bağlıdır. “Etiği, ahlak ve hukuk ile birlikte geleneği de kapsayan çok geniş anlamda kullanan hukuk felsefecileri ve toplum bilimcileri bulunmaktadır” (Keleş ve Ertan, 2002: 182).

“Ödevlerin kaynağı “etik”, hakların kaynağı ise “hukuki”dir” (Kaboğlu, 1994: 296).

Buna göre, yükümlülüklerimiz etik, gereksinimlerimizin doğurduğu haklar ise hukuki bir temele dayanmaktadır. “Etik, ne yapmamız, nasıl davranmamız, ne tür insanlar olmamız gerektiğini belirleyebilmek için geçmiş yaşantılarımızı bilinçli olarak bugüne yansıtılmamız gerekli kılar” (Des Jardins, 2006:34)

“Batı felsefesinin ilk günlerinden itibaren, etik içinde hem bireysel, hem de toplumsal ahlakla ilgili sorular yer almıştır. Dolayısıyla, geniş anlamda etik kuram, ahlaki, siyasal, ekonomik, tüzel ve toplumsal soruların felsefi çözümlerini içerecektir” (Des Jardins, 2006: 61).

“Etiğin haklar, sorumluluklar, hakkaniyet, yarar, ortak yarar gibi temel konuları ve kavramları ile bunların birbirleriyle ilişkileri ortak bir anlayış ve diyalog temeli oluşturur” (Des Jardins, s. 62)

“Yararcılık, eylemlerimizin sonuçlarını değerlendiren ve bize toplumsal yararları en çoğa çıkaracak biçimde davranmamız gerektiğini bildiren bir etik yaklaşımdır. Doğa yasaları etiği ise, etik davranışlara doğal hakların ve doğa hukukunun yön vermesi gerektiğini öne sürer” (Des Jardins, 2006: 57)

“Çevre odaklı etik değerler, birey-toplum-doğa ilişkilerinde kurulacak denge çerçevesinde doğru eylem ve yaşam biçimlerinin seçilmesini temel alır. Etik, bir yandan da siyasal, toplumsal, ekonomik, ekolojik yapı ve bu yapıların etkilediği birey-toplum-çevre ilişkileriyle gelişir” (Selsam, 1995: 32-33).

Birey ile kenti arasındaki ilişkilerin, bugünkü ve gelecek kuşakların haklarını gözeterek biçimde vicdan, sorumluluk ve denge içinde düzenleyen kentte yaşam etiğinin bir üst çatısını, bireyin canlı ve cansız varlıklarla ilişkilerini dengeli biçimde bütüncül bakış açısıyla düzenleyen çevre etiği oluşturmaktadır. Bu bağlamda kentli etiği, bireylerin ve yöneticilerin davranışlarına, yaşanabilir kentler yaratılması hedefinin yön vermesi gerektiğini öne sürebilir. Des Jardins’in çevre etiği⁶ yaklaşımını, kentli etiğine uyarlayacak olursak; kentli etiği de iki düzeyde ele alınabilir: birincisi kentte nasıl yaşamamız gerektiği konusunda karar verilen pratik düzey; ikincisi de kentin geleceğine ilişkin olarak nasıl karar verdiğimiz, neye değer verdiğimiz ve kentsel değerleri geleceğe taşımamız konusunda düşünmeyi içeren soyut ve akademik düzey.

Lefebvre’in kentsel mekan üzerine geliştirdiği analiz, üç düzey arasındaki ayrımla okunabilir: siyasal iktidar düzeyi, kentsel örgütlenme düzeyi, insan yerleşimi düzeyi. Buna göre, kentleşmeyi niteleyen unsur, siyasal iktidar düzeyinin kentsel örgütlenme düzeyine dayandığı ve kentsel örgütlenme düzeyinin de yerleşme düzeyine dayanma eğiliminde olduğudur. Bunun somut açıdan anlamı, günlük yaşamda mekanın üretimin yerleşim yeri olduğudur. Günlük yaşamın bu bağımlılığı, mekanın ve kentsel örgütlenmenin üretken bir kaynağıdır (Saunders, 1981:129). Bu noktada şu sonuca ulaşılabilir; mekansal ve kentsel yapı, kent yönetimlerinin ve kentlilerin müdahalelerine açıktır. Kentsel sorunların çözümü ile başarılacak olan kentsel dönüşüm, kentteki yöneticiler, uzmanlar ya da tümüyle kentlilerin toplum yararını gözeterek çabalarının ürünüdür. Bu işbirliğinin temelini, kentli etiği oluşturacaktır. Bu

---

⁶ Des Jardins’in çevre etiği konusundaki görüşleri için bkz.; Des Jardins, Joseph R (2006), Çevre Etiği, Çevre Felsefesine Giriş, (Çev. Ruşen Keleş), İmge, İstanbul.

Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği

noktada her şeyden önce birer kentli olan yöneticilerin, kentli etiğini yaşama geçirmek üzere ödev ve sorumluluklarının bilincinde olmaları gerekir.

Sürdürülebilirlik, dünyanın taşıma kapasitesiyle -çoğunlukla bireysel ve toplu insan davranışlarının değiştirilmesi yoluyla- ilişkilidir. Nüfus artış oranının azalması, doğal kaynaklara alternatifler bulunması, sürdürülebilirlik kavramıyla tutarlıdır. Sürdürülebilirlik, bir dizi çevresel sonuçları olan etik bir ilkedir (Portney, 2003: 6). Sürdürülebilirlik, insan ve doğa arasındaki etkileşimin ekolojik olarak sürdürülebilirliği. Sürdürülebilirliğin kökenleri, ekolojik sürdürülebilirlik kavramındadır (Baker et.all., 1997: 6). Sürdürülebilir kent ise, kent ve insan arasındaki etkileşimin ekolojik olarak sürdürülebilirliği. Buna göre, kentli etiği, kent ve insan arasındaki ilişkinin ve etkileşimin toplumsal, ekonomik, kültürel, ekolojik ve mekansal olarak sürdürülebilirliğine, kentlilerin katkısıyla ölçülebilir ve yaşama geçirilebilir.

Kentin sürdürülebilirliği, çocuklar, gençler, çalışanlar, yaşlılar, yoksullar için kısaca, tüm kent halkı için kentsel hizmet ve olanaklara eşit erişimin olduğu, gelir dağılımı arasındaki dengesizliğin giderildiği bir yaşam düzeyine dayanmalıdır. Kentin toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel, mekansal olarak yaşanabilirliği, sürdürülebilir bir kent ve kentli etiği için temel ölçüt olmalıdır.

Kentli etiğinin ana temasını oluşturan kentlilik bilincinin gelişmesi, kentlilerin kentsel çevrelerindeki sorunların farkına varmaları, bu sorunlara bugünkü ve gelecek kuşaklar için çözüm üretme amacıyla ortak çaba göstermeleri ile olanaklıdır.

Hayatta kalma sınırı ile kentsel çevrenin kalitesinin korunmasının ivedi bir siyasal sorun olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Kente uyarlandığında başka bir içerik kazanan toplumsal katılım ya da özyönetim gibi uygulamalara daha çok yer vermek gereği, giderek açıklık kazanmaktadır. Bu durumda bilinmesi gereken, toplumsal ve siyasal hareketlerin, kentsel sorunların bütün boyutlarıyla çözümlenmesine yönelik olarak kentli etiğini yayacak biçimde sınırlarını genişletmesidir.

6. SONUÇ

Yaşama hakkının ekolojik boyutunu oluşturan çevre hakkı, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşayabilme amacına yöneliktir. Çevre hakkının ifadesi; bütün insanların toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel, fiziksel, tinsel ve düşünsel gelişimlerine olanak tanıyacak koşulları sağlayacak bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğudur.

Yapılı çevreyi oluşturan kentler, toplumların tarihsel, ekonomik, siyasal, kültürel ve ahlaki gelişimlerinin bir anlamda uygarlıklarının yaşandığı mekanlardır. Kentin uygarlaşması, yaşanabilirlik temelinde kentsel çevrelerin geliştirilmesi, kent mekanını paylaşılan kentlerine sahip çıkmaları, kentsel

sorunların aşılması sürecine katılmaları, kısaca kentli olma bilincini paylaşmaları ile olasıdır. Kentlilik, kentlilerin kentteki üretim, tüketim ve bölüşüm sürecine katılmaları yanında, kentsel sistemde yaşanan çelişkilerin giderilmesi amacıyla örgütlenmelerini de gerektirir. Kentteki işbölümü, uzmanlaşma ve örgütlenme, yalnızca üretim ve tüketim sürecinde değil, kentsel çevredeki yaşam kalitesini bozan sorunların ve çelişkilerin giderilmesi aşamasında da gerçekleşmelidir. Kentleşme beraberinde yabancılaşmayı değil; birlikteliği, dayanışmayı ve kaynaşmayı getirmelidir. Özellikle hızlı kentleşmenin yarattığı olumsuzlukların giderilmesi, yöneticiler ve uzmanlarla birlikte tüm kentlilerin örgütlü eylemiyle başarılabilir.

Bilinçli bireylerin, kentin toplumsal, siyasal, kültürel, fiziksel ve mimari gelişimine olumlu katkıları, yaşanabilir kentler yaratılmasında önemli bir etkidir. Kentli etiği, bir anlamda da ortak yararın sağlanması yanında kaynaklara ve olanaklara eşit erişimin, gelirin hakça dağıtılmasının, hukukun üstünlüğünün sağlanmasıdır. Bireylerin yaşadıkları mekanı konutlarıyla sınırlandırmayıp mahalleleri, semtleri, hatta kent sınırlarını içerecek biçimde genişletmeleri, kentlerine sahip çıkmaları bir vicdan sorunudur. Kentli etiği, kentli olma bilinci ve sorumluluğunun tüm gönüllerde yer etmesidir. Bu anlamda da kente ve sorunlara sahip çıkmanın temel koşuludur.

Kentli etiği, dayanışma hakları içerisinde yer alan sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkının uzantısı olarak kabul edilmesi gereken kentli haklarının yaşama geçirilebilmesinin temelidir. Kentli etiği ile kentli hakları arasındaki ilişki, birbirini besleyen ve iç içe geçmiş bir ilişkidir. Kentli etiği, bugünün nesillerinin yanı sıra gelecek kuşakların da yararına ve kullanımına hazır sağlıklı ve nitelikli bir kentsel çevre yaratma ve koruma bilincine ulaşmaktır. Kentli etiğini, bir anlamda kentte yaşayanların birbirleriyle ve kentsel çevreleri ile olan ilişkilerin incelenmesi olarak tanımlayabiliriz. Kentli etiği, bireylerin birbirleriyle olan ilişkileri ve çevrelerine olan davranışlarını, ahlak kurallarının yönetmesi gerektiğini varsayar. Kentli etiği, bütünleşmiş toplumsal ilişkilerin ve kentsel değerlerin gelecek kuşaklara taşınmasını amaçlamalıdır. Kentli etiği, bugünkü ve gelecekteki kentli toplumun ortak çıkarını ve mutluluğunu hedeflemelidir. Kentli etiği, bir anlamda kentli haklarının yaşama geçirilmesi ve kentin sürdürülebilirliğinin sağlanması sonucunu doğurur, bu ise kentli etiğine sahip bilinçli ve duyarlı bireylerin varlığına bağlıdır. Bunun için bireylerin kentteki toplumsal, siyasal, kültürel, ekolojik, fiziksel sorunların bilincinde olmaları ve sorunların giderilmesi için üzerine düşen gerekli özveri ve çabayı göstermeleri gerekir. Bu anlamda kentli etiği, insan onuruna yakışır bir kentsel çevre yaratılmasında bireylere ve elbetteki yöneticilere düşen ahlaki bir sorumluluk ve yaşam biçimidir. Kentli

Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği

etiği, karar ve uygulama süreçlerine eşit katılımı, eşit gönencin ve toplumsal, ekonomik, ekolojik adaletin sağlanmasını gerekli kılar.

Sonuç olarak, kısaca ifade etmek gerekirse, kentli etiği kentli haklarının temeli ve yaşama geçirilmesinin en önemli destekçisidir. Buna göre, kentte yaşayanların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini düzenleyen kentli olma etiği, kentli haklarının yaşama geçirilebildiği sürdürülebilir bir kentte olasıdır.

7. KAYNAKÇA

- Baker Susan et all. (1997), *The Politics of Sustainable Development: Theory, Policy and Practice Within European United*, Routledge, London.
- Bal, Hüseyin, *Kent Sosyolojisi*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Castells, M. (1983), *The City and The Grassroots*, University of California Press, USA.
- Demirkan, Tarık (1996), "Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları; Kentler", *Cogito Kent ve Kültürü*, sayı: 8, Yaz 1996, s. 17-22.
- Des Jardins, Joseph R. (2006), *Çevre Etiği, Çevre Felsefesine Giriş*, (Çev. Ruşen Keleş), İmge, 1. Baskı, İstanbul.
- Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, *Ortak Geleceğimiz, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını*, (Çev. Belkıs Çorakçı), 1987.
- Ertan, Kıvılcım Akkoyunlu (1997), "Kentli Hakları", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 30, sayı 3, Eylül, s. 31-48.
- Geray, Cevat (2000), "Kenttaşlık Hakları", *Türkiye'de İnsan Hakları*, (Yayına Hazırlayan Oya Çitçi), TODAİE, Birinci Baskı, Yayın No. 301, Ankara, s. 499-510.
- Hamamcı, Can (1983-1984), "Çevre Hakkı Üzerine Düşünceler", *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt:5-6, TODAİE Yayını, s. 171-180.
- İzmir Tabip Odası (1993), *Hekim ve Yaşam Dergisi*, No: 3, Mart-Nisan
- Kaboğlu, İbrahim Ö. (1992), *Çevre Hakkı, İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Kaboğlu, İ.Ö. (1994), *Özgürlükler Hukuku*, Afa Yayınları 269, İstanbul.
- Karaer, Tacettin (1991), "Çevrenin Toplumsal İlgi Alanına Dönüşümü Üzerine", *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 63, Sayı:393, Ankara, Aralık, s. 157-168.
- Kartal, S. Kemal (1983), *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme*, Yurt Yayınları, Ankara.
- Keleş, Ruşen (1978), "Çevre Sorunları ve Çevre Hakları", *BM İnsan Hakları Yıllığı*, XXX. Yıl, Ankara.

- Keleş, R. (1990), Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara, Mayıs 1990.
- Keleş, R. (1991) , "Kent Suçu ve Kent Hakkı", Ankara Bülteni, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Sayı 6, s. 5.
- Keleş R. (1995), "Sağlıklı Kentte Yaşama Hakkı", Sağlıklı Kentler ve İnşaat Mühendisliği, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Yayını, 20-21 Ekim, İzmir.
- Keleş R.-ERTAN Birol (2002), Çevre Hukukuna Giriş, İmge Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Keleş İhsan- Metin Hatice-Sancak Hatice Özkan (2005), Çevre, Kalkınma ve Etik, Alter Yayıncılık, Ankara.
- Lefebvre Henri, Writings on Cities, Eleonore Kofman - Elizabeth Lebas (çev.ve ed.) (1996), Blackwell, UK.
- Mutlu, Ahmet (2002), "Kentli Hakları Bakımından Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ve Türkiye", Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 11, Sayı: 3, Temmuz 2002, s. 33-57.
- Özkan, Noyan (1995), "Hukuk Açısından Sinop Nükleer Santral Projesi", Yeni Türkiye Dergisi, Çevre Özel Sayısı, Sayı 5, Temmuz-Ağustos.
- Özlem, Doğan (2004), Etik-Ahlak Felsefesi, İnkilap Kitabevi, İstanbul.
- Portney, K.E. (2003), Taking Sustainable Cities Seriously: Economic Development, the Environment and Quality of Life in American Cities, Cambridge MA, MIT Pres.
- Sands, Phillippe (1989), "The Environment, Community and International Law", Harward, International Law Journal, V. 30, Harward, Spring.
- Saunders, Peter (1981), Social Theory and the Urban Question, Hutchinson Group Ltd., USA.
- Selsam, Howard (1995), Etik, Yeni Değerler ve Özgürlük, (Çev. Yüksel Demirekler), Yaba Yayınları, 1. Basım, Ankara.
- Sencer, Muzaffer (1986), İnsan Hakları, TODAİE, Ankara.
- Şen, Ersan (1994), Çevre Ceza Hukuku, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İlhan (1994), Kentsel Haklar: Karşılaştırmalı Bir Çerçeve Türkiye, (Der. Mete Tunçay), WALD (Dünya yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi), İstanbul.

Kentli Hakları ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Etiği

- Yeter Enis. (1993), "Kente Karşı Suç Kavramı Üzerine Düşünceler", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 5, Eylül , s. 43-48.
- Zileliođlu, Hilal (1991), "Kente Karşı Suç", Ankara Bülteni, 1991, Sayı 6, s.4.
- <http://www.avrupakonseyi.org.tr/tur/antlasma/aas180o.htm>, (30.11.2006)